

TOCH NIET ZELDZAAM? GROTE BOSMUIS IN ZUID-LIMBURG.

Riemke Bitter

Opgetogen ploeteren wij in de onwaarschijnlijke Limburgse ochtendhitte de heuvel op naar ons tentenkamp, plastic muizenkooitje in de tas. In dat kooitje springt een fors uit de kluiten gewassen grote bosmuis, een hitsige kerel, op en neer. Hij zou liever terug zijn in de Platte Bossen, waar zijn soortgenoten druk bezig zijn met de voortplanting. Vanavond mag hij ook weer meedoen, maar eerst krijgen alle kampdeelnemers (m/v) 'het beest' te zien waar we nou eigenlijk naar op zoek zijn. Het zal gelukkig niet de laatste keer zijn dat zij een grote bosmuis zien.

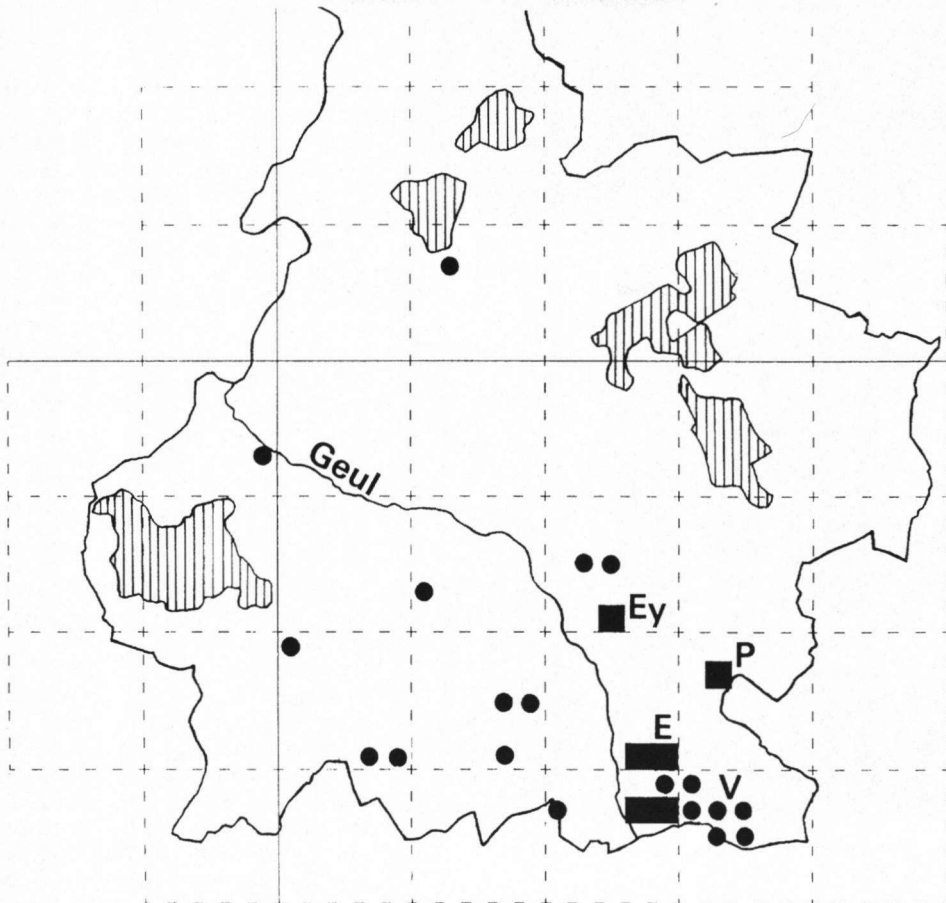
Grote bosmuis, mannetje; let op de gehavende oren.
Foto Martijn de Vries

De grote bosmuis *Apodemus flavicollis* is de grote 'broer' van de gewone bosmuis *Apodemus sylvaticus*. Het simpelste kenmerk om de twee soorten uit elkaar te houden is de gele keelband van de grote bosmuis. Helaas heeft niet elke grote bosmuis deze keelband, maar er zijn nog genoeg andere bruikbare kenmerken om grote en gewone bosmuis van elkaar te kunnen onderscheiden. De grote bosmuis heeft grotere voeten en een in verhouding langere staart. Doorgaans heeft de grote bosmuis een witte buik en een scherpe scheidslijn tussen bruin en wit, terwijl de gewone bosmuis zijn dagen slijt met een grijzige buik en een minder opvallende scheids-

lijn. Ook is de grote bosmuis kennelijk agressiever dan de bosmuis, aangezien hij vaker gehavende oren heeft of stukken staart mist. Alles bij elkaar genomen zijn beide soorten door een ervaren onderzoeker goed uit elkaar te houden.

Verspreiding

Doordat nog niet voldoende onderzoek gedaan is, gericht op het voorkomen van de grote bosmuis, is over zijn verspreiding in Nederland niet veel bekend. In 1939 werd een grote bosmuis gevonden bij Heer, in 1949 een in het Cannerbos ten zuiden van Maastricht en in 1975 een in het Elzetterbos. Volgens opgave in de gids 'Zoogdieren van West-Europa' (Lange *et al.*, 1994) bezet de grote bosmuis in Nederland alleen het

Vangsten van grote bosmuizen door de ZWG-JNM in juli 1993 en/of juli 1995 (zwarte kilometerhokken), en toevallige vangsten en vondsten van 1990 tot 1995 (opgave Leo Backbier, ZWG-NHG; stippen). Steden gearceerd. V = Vijlenerbossen (= boswachterij Vaals); E = Elzetterbos; P = Platte bossen; Ey = Eyserbossen.

Vijlenerbos. Ook als je naar de verspreidingskaart (1970-1988) van de grote bosmuis in de 'Atlas van de Nederlandse zoogdieren' (Broekhuizen *et al.*, 1992) kijkt, zie je slechts twee trieste stippen helemaal onderaan Nederland hangen.

Deze weergave van de verspreiding is vooral gebaseerd op een min of meer toevallige waarneming in de bossen bij Vijlen. In 1984, tijdens een onderzoek naar hazelmuizen in het gebied van boswachterij Vaals, liep een grote bosmuis in een van de vallen. Daarop werd het onderzoek meer op de grote bosmuis gericht, met als resultaat dat twintig exemplaren werden gevangen (Foppen & Bergers, 1985). Hoewel het uit bovengenoemde literatuur lijkt alsof je deze soort alleen in het Vijlenerbossen-complex kunt verwachten, is bij recent onderzoek en uit losse waarnemingen gebleken dat het diertje ook met grote regelmaat elders in Zuid-Limburg aan te treffen valt.

Veel waarnemingen

Tijdens een tweetal zomerkampen van de Zoogdierenwerkgroep van de Jeugd-

bond voor Natuur- en Milieustudie Nederland, in 1993 en 1995, is onderzoek gedaan naar het voorkomen van de grote bosmuis in Zuid-Limburg. Beide jaren is er in juli een tiendaags onderzoekskamp gehouden. Meer dan honderd Longworthvallen werden geplaatst in geschikt lijkende biotopen, in de wijde omgeving van het Vijlenerbossen-complex. In 1993 werd in vier van de elf zo onderzochte kilometerhokken de aanwezigheid van de grote bosmuis vastgesteld: in totaal werden dat jaar 82 exemplaren gevangen. In 1995 kon de aanwezigheid in drie van de acht onderzochte kilometerhokken worden vastgesteld en werden 22 exemplaren gevangen (zie kaart).

Leo Backbier, van de Zoogdierenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (ZWG-NHG),

Vallencontrole tijdens de speurtocht naar de grote bosmuis. Foto Martijn de Vries

meldde ons dat sinds 1990 in maar liefst 20 kilometerhokken toevallige vangsten en doodvondsten van de grote bosmuis werden gedaan (zie kaart); de soort komt dus blijkbaar in een groter stuk van Limburg voor dan tot nu toe werd aangenomen.

Onderzoek

In 1993 werd in het noordelijke deel van het Elzetterbos (aan de noordwestkant van het Vijlenerbossencomplex) de aanwezigheid van een aanzienlijke populatie grote bosmuizen vastgesteld. Drie rijen vallen stonden hier in bosranden en in hagen, één rij stond wat dieper in het bos. In totaal werden 50 individuen gevangen. Enkele honderden meters verder, waar wat vallen in vochtig bronbos stonden, werden nog eens 19 individuen gelokaliseerd. Ook nabij het plaatsje Rott werd in 1993 een tiental exemplaren gevangen in het Elzetterbos, waarvan de meeste in een bos met veel berk, zoete kers en een enkele zomerek. Er kan dan ook worden gesteld dat de soort algemeen is aan de noordkant van het Elzetterbos (Barendse, 1993).

De soort beperkt zich volgens de waarnemingen duidelijk niet tot het Vijlenerbos zelf, maar is ook in de nabije omgeving frequent aanwezig. In 1993 werden twee grote bosmuizen gevangen in de struiken rondom een boomgaard even ten zuiden van het Vijlenerbos. De vallen waren hier twee meter hoog in vlieren en hoge braamstruiken vastgemaakt. In 1995 is wederom gevangen in een haag langs een (andere) boomgaard even ten zuiden van het Vijlenerbos, ditmaal gewoon op de grond. Hier liepen zes exemplaren in de val. Ook langs een beekje, dat in een zuidelijke uitloper van het Vijlenerbos aan de rand van een weiland stroomde, konden vier grote bosmuizen gevangen worden. Daarnaast zijn in de omgeving van het Vijlenerbos nog diverse toevallige vondsten en vangsten gedaan in bosranden, holle wegen en een graft.

Tot zover sluiten de verzamelde verspreidingsgegevens aan bij de waarneming van de soort in het Vijlenerbos in 1984. Maar ook op niet met het Vijlenerbos verbonden lokaties is gepoogd of de soort viel te ontdekken. Helaas is het, ondanks herhaalde pogingen, niet gelukt om een grote bosmuis te vangen in de bosgebieden ten westen van de Geul: Schweibergerbos, Kruisbos en Groote Bos. Toch zijn er recent door Leo Backbier vondsten gedaan die er op duiden dat de soort ook ten westen van de Geul voor komt (zie kaart).

Platte bossen

Zowel in 1993 als in 1995 is door ons onderzocht of de soort in de Platte Bossen voor komt. Dit bosgebied ligt op ongeveer 5 km ten noorden van het Vijlenerbos, is niet erg groot (ca 45 ha) en ligt geïsoleerd in het agrarisch cultuurlandschap. In 1993 werd in de Platte Bossen slechts één exemplaar van de grote bosmuis, een vrouwtje, gevangen. Toen we echter in 1995 de Platte Bossen opnieuw onderzochten, kregen we duidelijke aanwijzingen voor de aanwezigheid van een grotere en levensvatbare populatie. Verspreid over diverse lokaties binnen het bosgebied gaf een twaalfal grote bosmuizen acte de présence. Het ging om zeven vrouwtjes, waaronder verscheidene zwanger of zogend, vier mannetjes, waarvan drie sexueel actief, en één juveniel exemplaar. Het is niet duidelijk of we hier getuige zijn geweest van een recente kolonisatie, of dat de verschillen in vangstresultaat tussen de twee verschil-

lende jaren op toeval berusten.

In 1995 is door ons één vrouwelijk exemplaar gevangen aan de zuidelijke rand van de Eyserbossen. Dit bosgebied ligt weer twee kilometer noordelijker dan de Platte Bossen en is aanzienlijk kleiner (ca 20 ha). Daar alleen aan de zuidelijke rand vallen zijn geplaatst, kan niets gezegd worden over het voorkomen dieper in het bos, of aan de noordelijke rand. Bij de Vrakelberg, twee kilometer ten noorden van de Eyserbossen, is in juni 1995 een grote bosmuis gevangen door studenten van de Hogeschool Holland. Leo Backbier meldde in een naburig kilometerhok ook de vondst van een grote bosmuis, aan de rand van een veldweg langs het bos. Deze drie waarnemingen doen vermoeden dat de grote bosmuis ook in de omgeving van Eys met enige regelmaat voor komt.

Biotoopvoorkeur

De vangsten en vondsten geven aan dat de grote bosmuis niet al te kieskeurig is wat zijn biotoop betreft. De soort is zowel dieper in bos als aan de rand daarvan gevonden, maar ook in hagen en holle wegen (Barendse, 1993). Diverse malen is hij ook aangetroffen in verruigde weiden. Deze laatste drie biotopen waren nog niet bekend voor Nederland. Wel is bekend dat de soort in andere delen van Europa deze biotopen bezet. Zo vormden grote bosmuizen een ware plaag tijdens het zomerkamp van de veldwerkgroep van de VZZ in Tjechië in 1993. Doordat ze veelvuldig de vallen in een vochtig en ruig grasland bezetten, konden de andere aanwezige soorten nauwelijks gevangen worden.

Een enkele uitzondering daargelaten, vingen wij overal waar grote bosmuizen in de val liepen ook de gewone bosmuis. Het is interessant om na te gaan of de in buitenlandse literatuur beschreven voorkeuren van grote en gewone bosmuis voor verschillende soorten biotopen ook in het zuiden van Nederland zichtbaar zijn. De hoeveelheid gegevens die nu beschikbaar is, is echter te gering om dat met zekerheid te kunnen bepalen.

De factor vochtigheid lijkt in ieder geval niet bepalend voor de grote bosmuis: wij vingen hem hoog en droog in hagen en bossen, maar ook in bronbosen en in drassig gebied langs een beek. Wat wel opviel is dat meestal twee van de drie begroeiingslagen (kruid-, struik- en boomlaag) op de vangplekken een vrij

Grote bosmuizen in boomstomp. Foto Dick Klees

In Zuid-Limburg komt de grote bosmuis méér voor dan gedacht. Foto Martijn de Vries

hoge bedekkingsgraad hadden. Een voorkeur voor een hoge bedekkingsgraad van één van deze drie lagen in het bijzonder, is niet uit ons onderzoek gebleken.

Gemist of uitgebreid?

Hoewel het zeer positief is dat grote bosmuizen minder zeldzaam zijn dan

Holle weg langs bosrand in Zuid-Limburg, biotoop van de grote bosmuis. Foto Martijn de Vries

altijd werd gedacht, blijft het de vraag waarom nu pas blijkt dat de grote bosmuis geen echt ongewone verschijning is in Zuid-Limburg. In de jaren zestig en zeventig zijn bij diverse onderzoeken in de Vijlenerbossen geen grote bosmuisen aangetroffen. Heeft de soort zich in die korte tijd sterk weten uit te breiden of is hier wat anders aan de hand? Door de grote hoeveelheid nieuwe vondsten mag zeker getwijfeld worden aan de juistheid van de weergave van de vroegere verspreiding. Het is zeer goed denkbaar dat de soort de afgelopen decennia ook al regelmatig is gevonden of gevangen, maar simpelweg niet is herkend. Wie de grote bosmuis niet

kent of er niet op verdacht is dat hij ergens kan voorkomen, zal immers elke bosmuis als gewone bosmuis noteren. Aan de andere kant is er de laatste decennia het nodige veranderd in de bossen van Zuid-Limburg, waardoor zij wellicht geschikter zijn geworden voor de grote bosmuis. Het lage aantal waarnemingen van vóór 1990 kan dus even goed verklaard worden uit een gebrek aan kennis bij waarnemers, als uit een recente uitbreiding van de soort.

Welk van de twee theorieën, of een combinatie van beide, de juiste is valt nu niet meer vast te stellen. Maar volgens beide theorieën zal een grotere inspanning om de huidige verspreiding van de grote bosmuis te onderzoeken, haast wel moeten leiden tot de vondst van nieuwe concentraties grote bosmuisen. Toevallige waarnemingen vormen goede aanknopingspunten om te bepalen waar gezocht kan worden. In ieder geval kan het geen kwaad om, bij elke bosmuis die men aantreft, nog eens goed te kijken of het niet toevallig een grote bosmuis is. Je weet het tenslotte maar nooit!

Een uitgebreid verslag van het muizenonderzoek in Zuid-Limburg in 1995 zal te lezen zijn in de *Bosmuis*, het tijdschrift van de ZWG-JNM. Leo Backbier van de ZWG-NHG bedank ik voor het kritisch volgen van ons onderzoek en het ter beschikking stellen van zijn waarnemingen.

Literatuur

- Barendse, R. 1993. Muizen in het zuidoosten van Zuid-Limburg. *Bosmuis* (31)2:23-72.
- Broekhuizen, S. *et al.*, 1992. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting uitgeverij KNNV, Utrecht. p. 286-291.
- Foppen, R. & P. Bergers, 1985. Een populatie grote bosmuisen *Apodemus flavicollis* in de Vijlenerbossen. Verslag nr. 247, Zoöl.Lab. afd. Dierecologie, Kath.Univ.Nijmegen / Staatsbosbeheer Limburg, Roermond. 1-30.
- Lange, R., P. Twisk, A. van Winden & A. van Diepenbeek, 1994. Zoogdieren van West-Europa. Stichting uitgeverij KNNV/VZZ, Utrecht. p. 134-138.